

După cum am văzut, Apocalipsa inclusă în Noul Testament creștin nu este pseudoepigrafă, adică autorul real nu-și ascunde adevărata identitate sub un pseudonim. Dimpotrivă, numele său, Ioan, apare de trei ori: 1,1, 1,9 și 22,8, la începutul și la sfârșitul revelației, nu doar ca o garanție a autenticității acesteia, ci și ca semn al urgenței mesajului transmis. Cu privire la paternitatea Apocalipsei, se ridică cel puțin două probleme grave. Una privește legătura dintre Apocalipsă și celelalte scrieri din corpusul iohaneic (Evanghelia și scrisorile); cealaltă, identitatea autorului. De-a lungul veacurilor, tradiția eclezială a impus credința că apostolul Ioan, fiul lui Zebedeu, ar fi autorul *unic* atât al Evangheliei, cât și al scrisorilor și al Apocalipsei. Această credință a fost contestată încă din Antichitate. În jurul anului 200, un misterios preot Gaius, reprezentant al unui grup creștin ai cărui membri erau cunoscuți sub numele de „alogoii” (respingeau teologia Logosului propovăduită de Evanghelia după Ioan), atribuia Apocalipsa gnosticului Cerint. Atât Apocalipsa, cât și Evanghelia după Ioan au fost foarte greu și târziu acceptate în canonul creștin, tocmai datorită utilizării lor de către gnostici sau de către mișcările charismatice, milenariste, precum montanismul. În secolul al III-lea, pornind de la o analiză stilistică și teologică a Apocalipsei, Dionisie, episcop al Alexandriei, susține că ea nu poate avea același autor cu Evanghelia după Ioan. Dionisie îi atribuie Evanghelia apostolului Ioan, iar Apocalipsa, unui „prezbiter” care ar fi trăit și murit la Efes, atrăgând atenția că la Efes existau două morminte „ale lui Ioan” (unul, al „apostolului”, altul, al „prezbiterului”). Majoritatea savanților moderni

confirmă faptul că autorul Evangheliei nu este același cu autorul Apocalipsei. Acesta din urmă se definește pe sine ca transmitător privilegiat al unei revelații; nicăieri nu se prezintă ca „apostol” sau „prezbiter”, două titluri ce i-ar fi adus, la drept vorbind, un plus de legitimitate. De aceea subscriu la observația lui Norelli: „Trebuie să ne gândim la un charismatic care într-adevăr se numea Ioan, figură cu autoritate recunoscută de grupul de comunități din Asia Mică, spre care își trimite scrisorile: chiar dacă nu se definește în mod explicit ca profet, e probabil că se considera profet” (*op. cit.*, p. 149).

În Introducerea la Evanghelia după Ioan am trasat etapele evoluției „școlii ioaneice” pornind de la studiile lui Raymond Brown. După savantul american, ar fi existat trei mari etape care au condus la redactarea Evangheliei și a scrisorilor. Pe scurt, comunitatea ioaneică ar fi trecut de la o teologie „înaltă”, a Logosului (care va fi dezvoltată în sistemele gnostice ulterioare), spre una „clasică”, petrină, mai apropiată de iudaism. Apocalipsa are multe elemente în comun cu Evanghelia după Ioan, dar există și diferențe notabile, atât la nivel stilistic, cât și la nivel teologic. În introducerea de față mă limitez la trei exemple.

Termenul „Logos” apare numai în corpusul ioaneic, atât în Evanghelie (*cf.* 1,1.14), cât și în Prima epistolă (*cf.* 1In. 1,1) și în Apocalipsă (*cf.* 19,13). Dacă în Evanghelie și în epistolă termenul apare singular, trimițând la preexistența Fiului și la figura Sophiei-Înțelepciune din Proverbe și din Cartea Înțelepciunii (după un model filozofic grec), în Apocalipsă el apare în expresia „Cuvântul lui Dumnezeu” și reprezintă unul dintre titlurile lui Iisus în calitate de Judecător escatologic. De asemenea, orizontul teologic al Evangheliei se deosebește de cel al Apocalipsei, prima având

în centru slava *prezentă* a lui Iisus înălțat la Tatăl, a doua pendulând între un prezent marcat de teroare (persecuții din interior și din afară) și un viitor transfigurat de slava lui Iisus.

În fine, ambele texte reiau și revalorizează teologic imaginea „mielului” pascal (prin intermediul lui Isaia). Pe lângă faptul că termenul grecesc din Evanghelie (*amnos*) nu este același cu termenul grecesc din Apocalipsă (*arnion*), sensul lor teologic diferă. În Evanghelie, „mielul lui Dumnezeu” ia păcatul lumii (răscumpără, așadar, omenirea de toate păcatele ei); în Apocalipsă, această dimensiune răscumpărătoare e înlocuită de una baptismală și de o alta justițiară. Totuși, dincolo de multele diferențe la nivel teologic sau de amănunt, între Evanghelie și Apocalipsă există un liant comun pe care l-aș defini *de esență baptismal-mistică* și pe care am încercat să-l pun în evidență în comentariu de fiecare dată când a fost cazul.

Apocalipsa lui Ioan va fi fost redactată în Asia Mică (cel mai solid argument pentru această ipoteză fiind prezența scrisorilor către șapte comunități creștine din regiune), în ultimul deceniu al secolului I, în timpul împăratului Domițian (domnie: 81-96). Deși unii savanți încearcă și în ziua de astăzi să o plaseze în anii 50, sub domnia lui Nero, argumentele lor nu rezistă criticii interne și externe. Autorul scrie după cucerirea Ierusalimului de către armatele lui Titus și după distrugerea Templului (absența Templului din Noul Ierusalim este o temă esențială). Chiar dacă studiile moderne relativizează amploarea persecuțiilor anticreștine de la sfârșitul domniei lui Domițian, acestea sunt atestate istoric și constituie cadrul politic al creării Apocalipsei. Totuși, așa cum reiese din lectura atentă a textului și cum am încercat să scot în evidență pe parcursul comentariului, pentru comunitatea ioaneică pericolul nu vine numai din exterior, ci în primul

rând din interior și este legat de prezența grupurilor eretice (păgânizante sau iudaizante). În funcție de inamicul vizat, Apocalipsa poate fi împărțită în două mari secțiuni: capitolele 1-10, secțiunea antiieretică și, implicit, antiiudaică; capitolele 11-20, secțiunea antipăgână și antipolitică.

Interpretări patristice

Textul a fost admis cu greu în canonul Noului Testament din cauza folosirii lui de către gnostici și montaniști, dar mai ales din cauza milenarismului prezent în capitolul 20. Majoritatea Părinților din primele secole au interpretat *ad litteram* perioada de o mie de ani de domnie a sfinților pe pământ, despre care se pomenește la începutul capitolului 20. Este cazul lui Iustin, Irineu, Hipolit, Victorin etc. Din această cauză, în Orient, Apocalipsa n-a beneficiat de un comentariu decât foarte târziu, în secolul al VI-lea, lectura ei fiind, de asemenea, evitată în cadru liturgic. Cel mai vechi comentariu care a ajuns până la noi, în limba latină, îi aparține lui Victorin de Poetovio (secolul al III-lea), dar și el a fost cenzurat în secolul al V-lea de către Ieronim (s-a păstrat un singur manuscris, conținând interpretările milenariste ale lui Victorin, manuscris descoperit și editat abia în secolul al XX-lea de către Haussleiter). Victorin, care știa greacă foarte bine, fiind născut într-o regiune bilingvă, a utilizat metoda alegorică a lui Origen, pe care a combinat-o însă cu aceea a interpretării istorice și literale. Pentru el, viziunile nu alcătuiesc un *continuum*, ci se repetă ciclic. Aceeași viziune revine de mai multe ori, sub altă formă, pentru a sublinia importanța mesajului. De asemenea, pentru descifrarea capitolului 17, el folosește legenda lui *Nero redivivus*. Tradiția

hermeneutică ulterioară a fost influențată de comentariul donatistului Tyconius, al cărui text nu a fost reconstituit decât de curând. El pune capăt interpretării literalist-milenariste, influențându-l decisiv pe Augustin. Pentru Tyconius, fiecare verset al Apocalipsei ascunde un aspect ecleziologic. Cei doi martori din capitolul 11 sunt Vechiul și Noul Testament; Anticristul reprezintă totalitatea forțelor ostile creștinismului (reia parțial teoria lui Irineu); în fine, el admite ca autentic numărul 616, nu 666 (cifra fiarei). Cezar de Arles propune o serie de glose interesante, combinând speculația alegorico-spirituală cu literalismul de bună factură. Augustin va consacra mai multe capitole din cartea XX a capodoperei sale *De civitate Dei* chestiunii „celor o mie de ani” de domnie a sfinților pe pământ. Pentru el, expresia „o mie de ani” definește simbolic perioada *actuală* a Bisericii, văzută ca „Nou Ierusalim”, „civitas Dei”, „cetate a lui Dumnezeu” opusă „cetății diavolului”. Interpretarea augustiniană va deveni interpretarea canonică în creștinismul occidental. Cum spuneam, Orientul și-a manifestat de timpuriu rezervele față de Apocalipsă, nestorienii și monofiziții nerecunoscându-i nici astăzi canonicitatea. Merită amintit comentariul lui Andrei al Cezareii (secolul al VI-lea) și comentariul lui Oecumenios (dată incertă, între secolele al VI-lea și al IX-lea), acesta din urmă fiind descoperit, editat și tradus foarte recent.

C.B.

Apocalipsa lui Ioan

1 ¹ Dezvăluirea lui Iisus Hristos, pe care Dumnezeu I-a dat-o, ca să le arate robilor Săi cele ce trebuie să se petreacă în curând; și [Iisus] a făcut-o cunoscută trimițând îngerul Său la robul Său Ioan, ² care a dat mărturie despre Cuvântul lui Dumnezeu și mărturia lui Iisus Hristos: câte le-a văzut. ³ Fericit cel care citește și [fericiți] cei care ascultă cuvintele profeției și păzesc cele scrise în ea, căci vremea este aproape.

⁴ Ioan, celor șapte biserici care [sunt] în Asia. Har vouă și pace de la Cel care este și Cel care era și Cel care vine și de la cele șapte duhuri [care se află] dinaintea tronului Său; ⁵ și de la Iisus Hristos, martorul, vrednicul de încredere, întâiul născut din morți și căpetenia împăraților pământului. Celui care ne iubește și ne-a dezlegat de păcatele noastre prin sângele Său ⁶ și ne-a făcut pe noi împărăție, preoți pentru Dumnezeu, Tatăl Său – Acestuia, [să fie] slava și tăria în vecii vecilor. Amin.

7 Iată, vine cu norii

și-L va vedea tot ochiul